

LLIÇÓ INAUGURAL
DEL CURS ACADÈMIC
2018-2019

MIRANT AL FUTUR,
UNA DÈCADA
DESPRÉS DE LA CRISI

LLIÇÓ INAUGURAL DEL
Dr. Juan Tugores Ques
CATEDRÀTIC D'ECONOMIA
DE LA FACULTAT D'ECONOMIA I EMPRESA
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

UNIVERSITAT DE BARCELONA

LLIÇÓ INAUGURAL
DEL CURS ACADÈMIC
2018-2019

MIRANT AL FUTUR,
UNA DÈCADA
DESPRÉS DE LA CRISI

LLIÇÓ INAUGURAL DEL
Dr. Juan Tugores Ques
CATEDRÀTIC D'ECONOMIA DE LA
FACULTAT D'ECONOMIA I EMPRESA
DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

BARCELONA, 4 D'OCTUBRE DE 2018

UNIVERSITAT DE BARCELONA

© Edicions de la Universitat de Barcelona

Adolf Florensa, s/n, 08028 Barcelona, tel.: 934 035 430, fax: 934 035 531,
comercial.edicions@ub.edu, www.publicacions.ub.edu

Fotografia de la coberta: Escala noble de l'Edifici Històric
ISBN: 978-84-9168-145-8

MIRANT AL FUTUR,
UNA DÈCADA DESPRÉS DE LA CRISI

Magnífic Senyor Rector de la Universitat de Barcelona,
Senyor President del Consell Social,
autoritats acadèmiques, autoritats civils,
professores, professors, estudiants,
personal d'administració i serveis,
senyores i senyors,

DEU ANYS DESPRÉS DE L'ESCLAT DE LA CRISI

S'acaben de complir deu anys de l'esclat de la crisi financera, a la tardor de 2008, que ha marcat el panorama econòmic des de llavors, amb evidents i profundes implicacions socials i polítiques. Ha estat, segons tots els indicadors, la crisi més greu a escala internacional des de la que es va iniciar el 1929 i va durar pràcticament tota la dècada següent. En l'actualitat l'economia mundial es troba en una certa recuperació, almenys des de 2016, encara que els elements de risc i fragilitat són especialment preocupants en àmbits tan diferents com són els comercials, financers, sociopolítics i geoestratègics. També deu anys després del crac de 1929 la situació era complicada: de fet, s'iniciava la Segona Guerra Mundial.

En aquesta aportació voldria parlar del futur, a curt i a mitjà termini. Això demana intentar entendre les profundes lliçons que ens deixa la història, en termes tant de grans tendències com de les experiències més recents. Però també exigeix reconèixer i interpretar les noves realitats que afloren en vessants econòmiques i també socials, tecnològiques i mediambientals, amb uns impactes que sovint es qualifiquen de «potencialment disruptius» en pràcticament tots els àmbits, incloent-hi els que fan referència al paper i les responsabilitats del sistema educatiu en general i de l'universitari en particular.

Quan parlem de la recuperació després de la crisi i de com s'ha d'encaixar el futur, cal tenir clares dues consideracions. La primera és que una preocupació cabdal en els darrers anys ha estat avaluar en quina mesura s'havia assolit la recuperació després del sotrac de 2008, agreujat aquí a

Europa amb la crisi del deute sobirà els anys 2011-2012. En quin moment podríem dir que havíem superat la crisi segons, per exemple, el retorn als nivells d'activitat, producció o —i aquest punt és més delicat— d'ocupació que teníem abans de 2008? Aquestes preguntes són perfectament comprensibles. Però no ens haurien de fer pensar que la famosa i enyorada «recuperació» era simplement el retorn a la situació prèvia a l'esclat de la crisi, una *recuperatio* en el sentit etimològic de tornar a tenir el mateix que s'havia perdut. Ben al contrari: hem de constatar que en la darrera dècada han canviat moltes coses i que, més enllà de comparar alguns indicadors econòmics, som en un futur que ja ha començat i en què res no serà igual que abans de la crisi. I podríem afegir que afortunadament serà així, en vista de les fragilitats i mancances que ara sabem que tenia el format o model de creixement que va enlluernar a molts a principis del segle XXI, però que també ens va portar a una greu situació. La segona consideració és recordar un senyal, molt habitual als passos a nivell de França, que adverteix a qui ha de travessar les vies: «un tren pot amagar-ne un altre». Què vol dir això? Que després de pràcticament una dècada preocupats per superar la crisi, el primer tren, quan en els darrers anys els indicadors macroeconòmics comencen a millorar ens trobem el segon tren dels canvis tecnològics disruptius, l'anomenada quarta revolució industrial, que, juntament amb noves esperances, també genera una nova onada d'angoixes i incerteses que s'afegeixen als impactes socials gestats abans de la crisi i aflorats en la darrera dècada. Noves grans expectatives, doncs, però amb noves i profundes inquietuds. I, sobretot, grans reptes.

Articularé la meua intervenció entorn de tres eixos que considero clau per entendre el funcionament de les economies i, més enllà, de les societats, i que crec que ens poden ajudar a sistematitzar alguns dels aspectes veritablement essencials per comprendre el que ha passat i destil·lar les lliçons a fi d'afrontar amb més solidesa el futur, al mateix temps que ens han de permetre identificar els reptes més rellevants. Primerament, el paper de l'estalvi i la seva adequada canalització —o no— envers la inversió productiva, mitjançant el sistema financer. En segon lloc, el paper de la productivitat, en sentit ampli, com el grau en què una economia i una societat treuen —o no— tot el profit possible del seu potencial de recursos alhora que n'amplien l'abast mitjançant la innovació. I, en tercer terme, el paper de la distribució, del repartiment entre els membres de la societat dels ingressos

i la riquesa que generen. De cadascun d'aquests tres eixos en destacaré alguna lliçó de la història, faré un breu resum dels reptes encara pendents i també destacaré unes quantes línies d'anàlisi que necessàriament ens fan sortir de l'àmbit estricte de l'economia.

Aquest plantejament en tres eixos enllaça amb algunes formulacions que poden semblar simplificadores però que tenen sentit. Abans de la crisi, en els moments àlgids de la globalització, els economistes, i també el conjunt de la societat, fèiem servir molts termes que començaven per «int-»: internacionalització, interdependències, interconnexions, integració global, integració regional, etc. Quan va esclatar la crisi, es van posar d'actualitat certs termes amb «des-»: desacceleració de l'economia, desacceleració del comerç internacional, desigualtats, desglobalització, desencís, desconcert, desànim. Avui, dues formes de condensar els reptes actuals coincideixen a fer servir dues tríades d'eres. D'una banda, les anàlisis d'economistes com ara Caballero, Farhi o Gourinchas¹ es refereixen a riscos, robots i rendes. Fan referència a riscos de tota mena, però de manera destacada als financers pendents de resoldre, a banda dels mediambientals i ara també dels que deriven de les confrontacions comercials. Fer servir el mot «robots» per descriure l'ampli ventall d'expectatives però també d'inquietuds que generen els canvis tecnològics no requereix més explicació. I per «rendes» cal entendre aspectes que inclouen des d'una participació a l'alça dels beneficis empresarials, en detriment de la retribució del treball, en la renda nacional, fins a la concentració en termes de rendes econòmiques i de control de la informació d'unes corporacions gegantines. Aquestes tres eres encaixarien, doncs, en un sentit ampli, amb els tres eixos que acabem de plantejar. L'altra trilogia d'eres és la formulada per la Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (UNCTAD)² amb voluntat més propositiva que descriptiva: regulació, recuperació i redistribució. Regulació per fer front als riscos i als excessos, recuperació en magnitud i en qualitat, i redistribució per garantir que la recuperació arribi de manera inclusiva al conjunt de la societat, atenuant, en lloc de continuar augmentant, les friccions socials.

1. Caballero, Farhi, Gourinchas (2017) i, explícitament, Gourinchas (2017).

2. Conferència de les Nacions Unides sobre Comerç i Desenvolupament (2017), en l'informe anual.

Aquest quadre resumeix el sistema que plantegem i avança alguns dels missatges que comentarem a continuació.

QUADRE 1. Lliçons de la història i reptes de present i de futur per a l'economia i la societat.

	<i>Lliçons de la història</i>	<i>Problemes d'avui i de demà</i>	<i>Més enllà de l'economia</i>
<i>Riscos. Sistema financer: un estalvi cap a la inversió?</i>	Irving Fisher (1933) tenia raó	Hem reparat les teulades?	Problemes intertemporals i intergeneracio- nals
<i>Robots. Productivitat i tecnologia</i>	Adam Smith (1776) tenia raó	Un canvi de model produc- tiu?	Quarta revolució industrial: reptes d'amplíssim abast
<i>Rendes. Aspectes distributius</i>	David Ricardo (1817) tenia raó	Desigualtats, polaritzacions i inclusivitat	Recuperació d'equilibris raonables

PRIMER EIX. DE L'ESTALVI A LA INVERSIÓ: EL PAPER DEL SISTEMA FINANCER

LLIÇONS DE LA HISTÒRIA: FISHER TENIA RAÓ

La vessant financera ha ocupat un merescut lloc central en els debats sobre la crisi. La manera més crua d'expressar quines en van ser les causes és tenir clar que la pregunta rellevant per entendre el que ha passat en els darrers deu anys no és «per què hem tingut una crisi financera greu?», sinó «per què hem tornat a tenir una altra crisi financera greu?». Si llegim les explicacions que va donar el professor de Yale Irving Fisher fa ja vuitanta-cinc anys, el 1933,³ sobre els trets que tenen en comú les crisis financeres importants constatem com en els anys previs a 2008 es va tornar a seguir

3. El text clàssic és Fisher (1933).

la trajectòria perfectament descrita llavors i que es resumeix en un sobreendeutament de moltes famílies i empreses associat als excessos en l'atorgament de crèdit per part de les entitats financeres, més enllà de qualsevol paràmetre raonable de sostenibilitat i solvència.

El sistema financer va fallar, doncs, en la seva funció bàsica, que és captar l'estalvi de manera adequada i canalitzar-lo de manera eficient envers la inversió productiva. Aquesta delicada funció es presta a excessos i per això han estat freqüents les regulacions al sector, com ara les que va imposar l'Administració Roosevelt als Estats Units amb les lleis bancàries de 1933 i 1935. La derogació de molts aspectes d'aquestes prudents normes a finals del segle xx va donar pas als abusos que van portar a la crisi. I quan algunes veus van començar a apuntar a principis del segle següent que el comportament de les entitats financeres introduïa un risc excessiu —com va fer el 2005 el llavors economista en cap del Fons Monetari Internacional (FMI), Raghuram Rajan—⁴ les admonicions eren menystingudes, amb desqualificacions als qui les feien. La coartada de l'«aquesta vegada és diferent» va donar cobertura un cop més a les temeritats... Fins que va ser massa tard. Pel camí havien oblidat el missatge nítid del president Roosevelt en la segona presa de possessió, el 1937, quan va constatar que una cobdícia excessiva no només era moralment reprovable, sinó també una mala recepta econòmica.⁵

PROBLEMES D'AVUI I DE DEMÀ: HEM REPARAT LES TEULADES?

Amb aquesta diagnosi basada en Fisher i Roosevelt, els problemes principals que tenim ara deriven de no haver tingut prou en compte les seves implicacions. S'han resolt les deficiències dels sistemes i regulacions financers que ens van dur a la crisi? És cert que s'han aprovat noves normatives, però també ho és que la seva gestació ha estat molt marcada per pressions que sovint les han aigualit notablement. Fins i tot les recents fornades de documents d'organismes tan ortodoxos com l'FMI o el Banc de Pagaments

4. La presentació de Rajan (2005) al Simposi de Jackson Hole, en què advertia dels riscos que s'estaven acumulant silenciosament en el sistema financer, va ser rebuda, com l'autor ha explicat, amb aïrats retrets.

5. Tugores (2015) és un resum d'aquests i altres aspectes del camí que va menar a la crisi de 2008.

Internacionals (BPI) han cridat l'atenció sobre les fragilitats que subsisteixen. Les dades d'evolució del total de deute a escala mundial mostren una tendència encara a l'alça, especialment —però no en exclusiva— a la Xina. Els episodis del que amb massa correcció política s'anomenen correccions als mercats borsaris, com la de febrer de 2018, reflecteixen també febleses causades per sobrevaloracions en alguns segments dels mercats financers, tal com en altres moments de la història previs a dificultats financeres.⁶ Enguany Christine Lagarde, directora de l'FMI, ha repetit sovint la dita «quan surt el sol és el moment de reparar les teulades», i es pregunta si ja s'acosta una nova temporada de pluges. El juny passat el Banc Mundial feia una altra analogia i deia que la certa recuperació que es viu des de fa dos anys és com una pujada de la marea que permet, a tots els vaixells que van quedar embarrancats quan va esclatar la crisi i va baixar el nivell de l'aigua, tenir ara un marge de maniobra per buscar aigües més profundes; és a dir, ara és el moment de cercar un creixement amb fonaments més sòlids. Però també ha advertit que si no s'aprofita aquesta oportunitat, una propera baixada de la marea pot tornar a empantanar-nos. No es tracta només de fer pronòstics o travesses del temps que tenim abans no tornin els mals temps, sinó d'assegurar-nos, millor del que sembla que hem fet, que hem reparat bé les teulades, que hem redreçat substancialment la quantitat i la qualitat amb què l'estalvi es genera i es canalitza assenyadament envers les inversions productives. Recordem: Irving Fisher tenia raó, i caldria evitar tornar a ensopegar per enèsima vegada amb la mateixa pedra.

MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA: PROBLEMES INTERTEMPORALS I INTERGENERACIONALS

Una dimensió dels temes financers de la qual no es parla (tan) sovint es basa en l'obvietat que les decisions d'estalvi i inversió són per definició intertemporals: connecten el present amb el futur. Estalviar és abstenir-nos de consumir avui per tenir més marge en el futur, el nostre o el dels nostres fills i

6. Els informes de l'FMI de la primavera de 2018, com ara els publicats a Fons Monetari Internacional (2018a), expliciten aquestes inquietuds, com també ho fan els informes del BPI, especialment els informes anuals de 2017 i 2018; en aquest sentit, vegeu Banc de Pagaments Internacionals (2018).

nets. Invertir és esmerçar recursos ara, sovint obtinguts amb endeutament, per augmentar el potencial de generació de riquesa en el demà. Menystenir l'estalvi o abocar els recursos en inversions que no eren les més productives —permeteu-me ser suau en les expressions— va ser una irresponsabilitat que ens va dur a la crisi que va comprometre el nostre futur. I el punt que voldria destacar és que aquesta dimensió intertemporal també és la rellevant en altres aspectes cabdals de les nostres societats, que inclouen els problemes mediambientals com ara el canvi climàtic, l'escalfament global o les transicions energètiques, però també d'altres com són l'evolució demogràfica i els aspectes fonamentals de l'estat del benestar com ara les pensions, el suport a la dependència o els problemes de salut vinculats tant a l'envelliment com a complicacions mediambientals. Potser hauríem de ser més conscients que les fragilitats financeres, els problemes mediambientals o les dificultats de sostenibilitat de l'estat del benestar tenen un origen comú: una inadequada o inexistent valoració intertemporal i intergeneracional. Necessitem, doncs, millorar, i com a primer pas cal explicitar amb més compromís aquestes dimensions, els compromisos amb el futur. I no és deformatió professional recalcar que el paper del sistema educatiu, sobretot l'universitari, és aquí central: proveir el capital humà que van requerint les societats canviants, preparant les successives generacions per al futur, és un ingredient essencial per entendre la rellevància i la responsabilitat de la nostra institució.

SEGON EIX. EL PAPER DE LA PRODUCTIVITAT

LLIÇONS DE LA HISTÒRIA: ADAM SMITH TENIA RAÓ

Ja el 1776 Adam Smith, per a molts el pare de l'economia com a disciplina científica, ens explicava que els determinants principals de la riquesa de les nacions eren l'habilitat, la destresa i el judici amb els quals les societats feien servir els seus recursos.⁷ I també destacava que les societats poden

7. Smith (1776) indica que els primers aspectes (habilitat, destresa i judici), juntament amb la part de les persones ocupades, són els determinants essencials de la riquesa de les nacions, però insisteix que els primers aspectes són a llarg termini els més importants. La versió moderna d'aquest argumentari

emprar els seus recursos de maneres molt diferents, i que això influïa sobre el seu grau de progrés. En llenguatge més modern, el que ens deia Adam Smith és que l'evolució de la productivitat —en un sentit ampli del concepte— i la selecció del model de creixement són les que marquen diferències entre prosperitat o decadència. Això té relació directa amb una de les causes principals de la crisi, ara ja prou coneguda: els recursos es van canalitzar en molts indrets —i especialment cal referir-se al sud d'Europa— envers activitats que donaven rendiments a curt termini, però que no eren les que incorporaven millores de productivitat de futur, ni eren intensives en treball qualificat ni en innovació. De nou el curterterminisme, de nou el menyspreu del futur.

I també a l'hora d'explicar la relativa lentitud de la recuperació després de la crisi, a més de factors com és ara el greu deteriorament ja comentat dels mecanismes financers que canalitzen l'estalvi envers les inversions de veritat productives, es parla d'un alentiment de la productivitat a escala global que estaria a l'arrel de formulacions com va ser la presentada per l'antic rector de Harvard i antic secretari del Tresor dels Estats Units, Larry Summers, que va decidir anomenar la seva anàlisi «estancament secular», representant una denominació feta servir per Alvin Hansen a finals de la dècada de 1930.

PROBLEMES D'AVUI I DE DEMÀ: UN CANVI DE MODEL PRODUCTIU?

Com a conseqüència d'aquestes implicacions del paper central de la productivitat, quan va esclatar la crisi es va obrir el debat sobre la necessitat d'un nou model productiu amb més pes de les activitats més innovadores, competitives i generadores de més valor afegit i ocupació més qualificada. Els avenços en determinades dimensions són interessants, però també tenen limitacions ostentoses. El nostre teixit productiu ha millorat substancialment en capacitat exportadora, així i tot els compromisos amb la R+D+I

seria la formulada pel premi Nobel Paul Krugman (1994): «la productivitat no ho és tot, però a llarg termini ho és quasi tot».

tenen marges substancials de millora, per dir-ho delicadament. La nova onada de reptes s'associa als canvis científics i tecnològics coneguts habitualment com la nova o la quarta revolució industrial. Què estem fent, què hauríem de fer, per connectar amb la primera divisió de les grans oportunitats que s'obren? Com podem afrontar les inquietuds i friccions socials que podrien generar-se? Com podem avançar alhora en modernització i, en els termes que es comenten a l'apartat següent, inclusivitat?

Un altre debat dels darrers temps és el relatiu a la paradoxa de la productivitat formulada pel premi Nobel Robert Solow, referent a com les estadístiques oficials de productivitat mostren una evolució moderada, en la línia de l'estancament secular, encara que les percepcions més àmplies són d'uns progressos científicotecnològics que reben qualificacions que van des de brillants fins a disruptius —i ambdós epítets són perfectament compatibles—. Tenim problemes només amb les estadístiques? Requereixen els avenços actuals un període de maduració i extensió en les seves aplicacions que tot just comencen a produir-se? Quines seran en tot cas les implicacions en termes de prosperitat i com es repartirà? Són qüestions que tenen ja avui, i amb tota seguretat tindran demà, un lloc central en les anàlisis i controvèrsies.

MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA: UNA NOVA ERA CIENFICOTECNOLÒGICA AMB IMPLICACIONS D'AMPLI ABAST

Com en altres moments de la història, aquesta nova era genera expectatives, però també angoixes. Les interpretacions optimistes insisteixen que, malgrat recels semblants, al llarg del temps les innovacions han «desplaçat» feines i tasques i han convertit algunes ocupacions en obsoletes, però també han donat lloc a guanys de productivitat i a noves activitats que han compensat amb escreix els desplaçaments inicials. Els pessimistes destaquen que ara es tracta de canvis tecnològics d'abast amplíssim amb potencial per desplaçar feines humanes amb un cert nivell de qualificació i que, addicionalment, s'estan introduint a una velocitat molt superior a la d'altres èpoques, una acceleració que complica les transicions. Els optimistes, per contra, destaquen les noves fronteres que s'obren i que, com en altres moments de canvis tecnològics, propicien millores en progrés i benestar.

Els debats van molt més enllà dels temes estrictament econòmics. De fet, és difícil trobar un àmbit que no es vegi sacsejat per les noves realitats tecnològiques, com ara el paper de les criptomonedes. Per descomptat, inclouen d'una manera destacada aspectes com són els efectes sobre ocupació, salaris i distribució de la renda entre factors de producció,⁸ però també els impactes sobre la concentració d'ingressos amb corporacions gegants, amb un poder i un control sobre la informació cada cop més grans. La magnitud i la profunditat dels canvis expliquen l'aparició de debats relatius a eventuais mecanismes de compensació, que inclouen les propostes per una renda bàsica universal o fórmules de fiscalitat sobre robots, que es troben amb una variant de l'anomenada paradoxa de Rodrik: els recursos de finançament són més difícils d'obtenir precisament en els moments en què més es necessiten.

Tot això reactiva les exigències sobre el sistema educatiu per proveir el capital humà adequat, donant una actualitat renovada a la famosa cursa entre tecnologia i educació, ara complicada per les dificultats que suposa preveure els continguts i l'entorn en què es desenvoluparan les activitats de les persones a mitjà termini. Preparar-se per al que és desconegut requereix capacitats tant d'adaptació i absorció de noves realitats com de contribució a generar proactivament aquests nous entorns. Combinar coneixements i qualificacions amb actituds i creativitat. Adam Smith tenia raó en la seva noció àmplia de la productivitat: en aquestes circumstàncies, els reptes per a l'economia, per al conjunt de l'organització de la societat i per al sistema educatiu esdevenen excitantment innovadors i exigents.

TERCER EIX. LA QÜESTIÓ DE LA DISTRIBUCIÓ

LLIÇONS DE LA HISTÒRIA: DAVID RICARDO TENIA RAÓ

L'economista anglès i d'arrels holandeses i portugueses David Ricardo és famós sobretot perquè el 1817 va incloure al capítol 7 de la seva obra cabdal, *Els principis d'economia política i tributació*, l'argument més poderós a

8. La metodologia que fan servir Acemoglu i Restrepo (2018) és un referent. També ho és la d'Autor i Salomons (2018), que donen una visió en general més optimista. Una anàlisi sistemàtica és la de l'FMI (2018b).

favor del comerç internacional, l'anomenada teoria dels avantatges comparatius. Aquest no és el tema d'avui, però en aquesta època en què els països poderosos agiten temptacions unilaterals proteccionistes el missatge de David Ricardo mereix atenció. L'aspecte que cal destacar avui és que en el preàmbul del seu llibre Ricardo explicita amb rotunditat que el problema principal de l'economia política és la distribució de la renda generada en una societat entre els factors de producció que col·laboren en la producció de riquesa.⁹ És cert que durant massa dècades el tema de la distribució ha quedat relativament marginat de les preocupacions principals de l'ortodòxia més influent: semblava que els economistes ens havíem de preocupar per l'eficiència i la competitivitat, i que el nostre compromís amb l'equitat i la cohesió social era més feble. En els darrers temps, les friccions socials associades als increments en desigualtats i en polaritzacions de la distribució de la renda ha fet que fins i tot els organismes més vinculats a l'ortodòxia hagin hagut de recuperar el paper dels aspectes distributius. En aquest sentit, obres com la de Thomas Piketty *El capital al segle XXI*,¹⁰ amb un títol amb reminiscències de Karl Marx, s'han convertit en èxits de vendes. Calia, i cal reconèixer, després de més de dos-cents anys, que Ricardo tenia raó.

PROBLEMES D'AVUI I DE DEMÀ: DESIGUALTATS, POLARITZACIÓ I INCLUSIVITAT

Un dels resultats del treball de Piketty i els seus coautors va ser mostrar com en els anys previs a les crisis de 1929 i 2008 la polarització en la distribució de la renda havia anat augmentat de manera sostinguda, la qual cosa establia una connexió que probablement anava molt més enllà de la coincidència entre desigualtats creixents i fragilitats econòmiques i financeres. Diversos estudis de l'Organització de Cooperació i Desenvolupament Econòmic (OCDE) o l'FMI, per esmentar novament només fonts de l'ortodòxia, han

9. Ricardo (1817). També cal destacar que des de la tercera edició, de 1821, va incorporar-hi el capítol «La qüestió de la maquinària», en què expressa preocupacions pels efectes socials dels canvis tecnològics, un altre tema d'actualitat òbia.

10. La primera edició del llibre va ser en francès el 2013, i la versió anglesa de Piketty (2014) es va convertir en una de les obres més venudes. També se n'han fet moltes traduccions, entre les quals la castellana i la catalana.

documentat com les desigualtats generades en el creixement global precisi no semblen haver-se reduït amb la gestió de la crisi i la modesta recuperació més recent: de fet, en alguns països ha estat més aviat al contrari. La polarització de les rendes en benefici del 10% —i especialment de l'1%— més afavorit de les societats és un dels trets més coneguts i destacats. Un altre és el deteriorament de les classes mitjanes en les economies avançades, que ha afeblit els seus papers de motor de consum i dinamisme econòmic, alhora que d'estabilitzadors sociopolítics. Hi ha estudis que mostren correlacions importants entre els indicadors de pèrdua de posicions d'aquests grups socials i els nous comportaments socials i electorals, incloses les eleccions presidencials als Estats Units. Una de les respostes a aquestes realitats cada vegada més innegables és la generalització de la noció d'inclusivitat, per reflectir la preocupació que els resultats —els «dividends», si es vol— de la represa econòmica no arribin a amplis sectors, que es veuen ara per ara exclosos, i que és peremptori incloure. En la seva cimera de la Xina de fa dos anys, el G-20 va afegir el terme «inclusiva» als trets que havia de tenir la recuperació del creixement, a més de «sòlida, equilibrada i sostenible». L'Organització Mundial del Comerç (OMC) parla de comerç inclusiu i l'OCDE (2018) llança propostes per a un creixement inclusiu. Malgrat això, tota aquesta insistència obre recels de si es tracta d'una preocupació seriosa que es traduirà en fets o si és una retòrica de maquillatge.

MÉS ENLLÀ DE L'ECONOMIA: RECUPERACIÓ D'EQUILIBRIS RAONABLES

Un dels assessors econòmics principals del president Kennedy, Arthur Okun, va definir la convivència entre eficiència i equitat com el gran *trade-off* de les nostres societats, precisament en la dècada de 1960, en què el creixement era més ràpid que mai en la història i els índexs de polarització que fa servir Piketty assolien nivells mínims, amb la posada en marxa de diferents variants del que anomenem estat del benestar. Potser eficiència i equitat no tenen només elements de contraposició, sinó també potents ingredients de complementarietat. Semblaria assenyat esperonar aquests darrers aspectes de complementarietat en lloc d'accentuar de manera maniquea els de contraposició.

Quelcom semblant passa amb els debats sobre competitivitat i cohesió social. Sentim massa sovint plantejaments que demanen afavorir un d'aquests extrems en detriment de l'altre. Però les dades tendeixen també a mostrar com alguns països, com són els nòrdics, tenen estats del benestar forts al mateix temps que assoleixen posicions destacades en les classificacions de competitivitat. Un altre cop sembla més prometedor buscar mecanismes de complementarietat que empobrir-nos amb contraposicions absolutes. I hem d'insistir, des de la institució universitària, que un dels mecanismes més importants de complementarietat és precisament l'educació de qualitat: una societat amb un capital humà més ampli i qualificat és, sens dubte, un país més competitiu, però també és una societat més equitativa, més inclusiva. Històricament, l'accés a l'educació, especialment a la superior, ha estat un mecanisme de mobilitat intergeneracional i progrés i hauríem de tenir cura que les eventuais regressions en aquest sentit no revertissin unes fites de progrés d'abast històric.

També cal evitar maniqueisme en la confrontació entre el paper dels mercats i els dels poders públics. Precisament l'experiència de la crisi va evidenciar com van fallar simultàniament uns mercats insensatament desregulats i uns poder públics sovint «capturats» —en l'expressió del premi Nobel George Stigler— per poderosos interessos sectorials. Uns mercats eficients i ben regulats i unes polítiques públiques al servei dels interessos generals de les societats tenen més elements de complementarietat que de contraposició.

Un darrer equilibri raonable que cal recuperar i que mereix atenció és el relatiu als debats sobre l'abast de la globalització. Caldria de nou una posició assenyada que defugui els excessos d'una hiperglobalització que, com insisteix Dani Rodrik, ha arribat massa lluny en alguns aspectes, però que també eviti la paradoxa segons la qual el reconeixent de més interdependències que mai en la història condueix a plantejaments unilaterals com els que venen darrerament des dels Estats Units, que capitalitzen el malestar de les conseqüències de la globalització i articulen fórmules que amenacen de revertir les tendències de les darreres dècades, amb la qual cosa es comença a parlar d'una eventual desglobalització.

En aquesta línia de recuperació d'equilibris raonables és on cal inserir la proposta de la UNCTAD sobre la necessitat d'un *new deal* global, per analogia a l'estratègia que va permetre a Roosevelt superar la Gran Depres-

sió i a altres països posar en marxa l'estat del benestar amb un millor repartiment dels dividends del creixement, amb institucions robustes capaces d'actuar, si em permeten un homenatge als mites musicals de la meva generació, com a «ponts sobre aigües turbulentes».

DUES CONSIDERACIONS FINALS: EL PAPER DE L'ECONOMIA I DE LA UNIVERSITAT

Els dos termes que he fet servir més en aquesta intervenció han estat «economia» i «educació-universitat». No és cap sorpresa, ja que són els dos temes als quals he dedicat la meua trajectòria professional des de fa moltes dècades. Permeteu-me fer ara unes consideracions d'abast més ampli sobre quines implicacions té tot el que he comentat sobre l'economia com a disciplina acadèmica i sobre la universitat.

D'una banda, la complexitat dels reptes actuals revalora molt notablement la interdisciplinarietat. L'economia va néixer com a disciplina científica vinculada a la filosofia moral i política a les universitats anglosaxones, i als àmbits jurídics i socials als països llatins. La denominació tradicional d'«economia política» reflecteix aquests orígens. No va ser fins al 1903 que, sota l'empenta d'Alfred Marshall, Cambridge va oferir la titulació específica d'Economia. El 1969 es va incorporar al ventall de disciplines amb premi Nobel, amb uns quants tecnicismes per superar l'oposició dels hereus d'Alfred Nobel. Un dels primers guardonats, Paul Samuelson, la va descriure com «la més vella de les arts, la més jove de les ciències».¹¹ Malgrat algunes temptacions d'arrogància, no del tot superades, la crisi ens ha de recordar la imprescindible humilitat dels qui veritablement volen ser científics rigorosos. Avui això demana constatar l'obvietat que la realitat desborda les fronteres artificials de les assignatures i disciplines. L'economia és una de les ciències humanes i socials que tracta dels comportaments de les persones, el grups i les societats. Però també s'enriqueix de connexions amb disciplines de les ciències experimentals, des de les neurociències fins als estudis dels processos cognitius, les estadístiques i els mètodes quantitius

11. Sobre l'evolució de l'economia com a disciplina científica, vegeu Tugores (2017).

i informàtics. I en un món en què els avenços científics i tecnològics requereixen eines i instruments de costos elevats i gestió complexa, una cooperació sincera i una creativitat fèrtil en plantejaments interdisciplinaris són actius que cal recuperar. Això sempre ha estat veritat, però en l'era actual de revolució científicotecnològica ho és més que mai. Al cap i a la fi, si em permeteu el que pot semblar a primera vista una frivolidat, potser hauríem de recordar la definició d'economia que va fer un premi Nobel, però de Literatura, el dramaturg anglès Bernard Shaw, quan va definir l'economia com «l'art de treure a la vida el partit més gran possible».

De l'altra, i per concloure, tot això dona un nou valor també a un altre concepte: el d'*universitas*. Cadascun dels tres eixos que he esmentat acaba donant pes i responsabilitat a la nostra institució: com a defensora dels interessos de futur, intertemporals i intergeneracionals, de les nostres societats, i com a proveïdora del capital humà que requereixen les nostres complexes societats sotmeses a canvis tecnològics que ens plantegen reptes no tan sols científicotecnològics, sinó també socials i humans de primer ordre, inclosa la necessitat de reformular equilibris raonables que permetin avançar en progrés i cohesió en les nostres societats. A l'etimologia del terme que defineix la nostra institució hi ha la noció d'un saber integrat, en què les particions generades al llarg de la història a fi de facilitar l'aprofundiment han de conviure i treure profit de les seves interconnexions, especialment rellevants en un moment de transformacions profundes i molt transversals. Els reptes que els temps actuals i futurs plantegen a la universitat són gegantins: proveir el capital humà que requereixen les nostres societats és especialment important en unes societats que es reconeixen com les del coneixement. Reptes tan importants com complexos, en vista de la rapidesa i profunditat d'uns canvis disruptius, que desborden fronteres, que avancen cap a nous àmbits tan excitants com inquietants. Permeteu-me acabar expressant la meva convicció que, malgrat totes les dificultats i entrebancs, quan volem mirar al futur una dècada després d'una gran crisi, el paper de la *universitas* apareix com un actiu essencial per a les nostres societats, que tenen el dret i l'obligació de treure el màxim profit del seu esplèndid potencial.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- ACEMOGLU, D.; RESTREPO, P. *Artificial Intelligence, Automation and Work. Working paper*, núm. 24196. Cambridge (Massachusetts): National Bureau of Economic Research (NBER), 2018.
- AUTOR, D.; SALOMONS, A. *Is automation labor-displacing? Productivity growth, employment, and the labor share. Working paper*, núm. 24871. Cambridge (Massachusetts): National Bureau of Economic Research (NBER), 2018.
- BANC DE PAGAMENTS INTERNACIONALS (BIS). *Annual Economic Report*, 2018.
- BANC MUNDIAL. *Global Economic Prospects: The turning of the tide?*, Washington: 2018.
- CABALLERO, R.; FARHI, E.; GOURINCHAS, P. «Rents, technical change, and risk premia accounting for secular trends in interest rates, returns on capital, earning yields, and factor shares». *American Economic Review*, 2017, vol. 107, núm. 5, p. 614-620.
- CONFERÈNCIA DE LES NACIONS UNIDES SOBRE COMERÇ I DESENVOLUPAMENT (UNCTAD). *Trade and development report 2017: Beyond austerity: Towards a global new deal*. Nova York / Ginebra: 2017.
- FISHER, I. (1933), «The debt-deflation theory of great depressions». *Econometrica*, octubre 1933, vol. 1, núm. 4, p. 337-357. [Edició en català: TUGORES, J. (ed.). *Crisi: selecció de textos clàssics i moderns*. Barcelona: Lid / Generalitat de Catalunya. Departament d'Innovació, Universitats i Empresa, 2009.]
- FONS MONETARI INTERNACIONAL (FMI). *Global Financial Stability Report*. Washington: 2018a.
- FONS MONETARI INTERNACIONAL (FMI). *Technology and the future of work* [document adreçat al G-20]. 2018b.
- GOURINCHAS, P. Presentació al simposi del Peterson Institute for International Economics, octubre 2017.
- KRUGMAN, P. *The age of diminishing expectations*. Cambridge (Massachusetts): The Washington Post Company, 1994.
- ORGANITZACIÓ DE COOPERACIÓ I DESENVOLUPAMENT ECONÒMIC (OCDE). *Opportunities for all: A framework for policy action on inclusive growth*. París: OECD Publishing, 2018.
- PIKETTY, T. *Capital in the twenty-first century*. Cambridge (Massachusetts): Belknap Press, 2014. [Edició en català: PIKETTY, T. *El capital al segle xx*. Barcelona: La Magrana, 2015.]
- RAJAN, R. «Has financial development made the world riskier?». *Economic Policy Symposium Proceedings*, agost 2005, p. 313-369.
- RICARDO, D. *On the principles of political economy and taxation*. Londres: John Murray, 1817.
- SMITH, A. *An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations*. Londres: Strahan and Cadell, 1776.
- TUGORES, J. *I després de la crisi, què?*. Palma: Lleonard Muntaner, 2015.
- TUGORES, J. *¿Se puede prever el curso de la economía?*. Barcelona: RBA, 2017.

UNIVERSITAT DE
BARCELONA

Edicions